

ÇERKESÇE MEAL ÇALIŞMALARI
VE
DİNÎ TERİMLER

Erdal ÖZDEN

İstanbul – 2023

ÇERKESÇE MEAL ÇALIŞMALARI VE DİNÎ TERİMLER
ISBN: 978-605-71263-4-4

© 2023 Erdal Özden
Kafkas Vakfı Yayınları - 19
© 2023 Kafkas Kültür Eğitim ve Sosyal Yardım Vakfı
1. Baskı 2023, İstanbul

Yayın Yönetmeni
Veysel ARIHAN
Editör
Fethi GÜNGÖR
Son Okuma
Filolog NEGOR Özlem GÜNGÖR

Kapak Tasarım
Mehlika OGURLU

Sayfa Tasarımı
P&M Publishing and Media
publishingandmedia@gmail.com

Baskı ve Cilt:
Step Ajans Sertifika No: 45522
Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11 34200 Bağcılar/İstanbul
0212 446 88 46

KAFKAS VAKFI
YAYINLARI

Sertifika No: 53322
Hırkai Şerif Mh. Fevzipaşa Cd. No: 179 34091
Fatih/İstanbul
0212 531 25 66 - www.kafkas.org.tr - bilgi@kafkas.org.tr

*Bu eserimi, Kur'an-ı Kerim'i
öğrenmek için, evinde ilk besmeleyi
çektiğim ve iki kış bana annelik
yapan merhume Rabia (Luh)
halamın ruhuna ithaf ediyorum.*

Erdal ÖZDEN

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
I. Bölüm	
Çerkesçe Kur'an-ı Kerim Meal Çalışmaları	11
II. Bölüm	
Çerkesçe Dinî Terimler	61
III. Bölüm	
Çerkesçe Dua Metinleri	129
Son Söz: Çağlar Üstü Kitap Kur'an	159
Ekler	
Çerkesçe Meal Görselleri	167
Kable Oşha	175

ÖNSÖZ

Bazı kesimler tarafından sıkça dillendirilen bir söylem vardır: “Bizim Çerkesler İslamiyet’i pek içselleştirmedir. Müslümanlıkları özde değil, sözdendir” şeklinde. Bu söylem beni gençliğimden beri rahatsız ediyordu. İçime sindiremiyordum bir türlü. Çünkü bunun böyle olmadığını ailemde, çevremizde ve köylerimizde görüyordum. Uzunyayla’da sade, saf, temiz, hurafelere ve batıl inanışlara bulanmamış bir dindarlık gözlemliyordum.

Yaz tatillerinde köyümüze gittiğimizde ağzı dualı büyüklerimizi görüyorduk. Dillerinden dua düşmezdi. Teşekkür cümlesinin bile dilimizdeki karşılığı “*Tharaza giphukhu*/Allah razı olsun” cümlesi idi. Bu dua cümlesi Çerkesçenin omurgasıydı adeta.

Hayatın her alanında dua o kadar içkindir ki lisanımızda, neredeyse Allah lafzı ile başlamayan bir cümle kurulmaz, duasız (хьуахьуэ/khuakhue yapmadan) bir işe, hele yemeğe asla başlanmaz. Özellikle de cemiyet yemeklerine... Dahası, yemeğe başlamanın adı “bismillah diyelim/ **бисмылахы жыдывгъэ**” konulmuştur¹ ve her khuekhu/ хьуэхьу “**я Алахь/ya Allah**” şeklinde Cenab-ı Hakka yönelerek başlar.

Aynı şekilde sosyal ilişkilerde, özellikle komşuluk ve akraba ilişkilerinde, yaşlılara, kadına karşı saygı konusunda İslam’ın emir ve yasaklarına uymakta, Çerkeslerin kendilerinden çok önceleri Müslüman olan halklara nazaran daha ileri olduğunu

1 Bu ifade Anavatan’da (Kafkasya’da) kullanılmaktadır.

görüydüm. Hal böyle iken, Çerkeslere kendi evlatları tarafından reva görülen bu haksız yakıştırma içimde bir ukdeydi. Komünizm rejimi çöküp Sovyetlerin dağılmasının hemen ardından Anavatana gittiğimizde orada da durumun iddia edildiği gibi olmadığını ve dinlerine yeniden dört elle sarıldıklarını, inançlarını yeniden öğrenip hayatlarında yaşamak için halkın ne kadar büyük bir istek ve coşku sahibi olduğunu bizzat müşahede etmiştim.

Bu durumu kendisine açtığım tarihçi Prof. Dr. Sokur Valera şöyle demişti:

“Olur mu öyle şey? Ben size sadece iki örnek vereyim, Çerkeslerin İslam’ı içselleştirip içselleştirmedikleri buradan anlaşılabilir. Bizim Kabardey’de yazın, tarlada, çayırda çalışan halk namaz kılacakları zaman kiblenin yönünü tayin edecekleri dağı tespit etmişler ve onun adını Kable Oşha/КЪԾԻԼԸ ԼԿԱՇԽԻՅԸ, Kible Tepesi koymuşlar. Yine aynı şekilde hacca giderken kullandıkları yolun adını da Haj Ğogu/ХЪԶԶ ԴԽԿԸԿ, Hac Yolu koymuşlar. Daha ne kadar içselleştirecekler?”²

Buradan anlaşılan şudur ki, İslam’ın en önemli şiarı (semböl) olan kibleyi dağa, taşa işaretlemişler. Sayın Sokur’un dediği gibi daha ne yapsınlar?

Aynı zamanda Kabardey’de, biri Baksan’a, diğeri Kilakhs-teney’e (Terç) bağlı en büyük iki köyün adının da “İslamey” olduğunu iftiharla görmüştüm. Dahası, Çerkesliğin, Çerkes örfünün (xabzenin) sembol ismi, Çerkeslerin en önemli tarihî şahsiyeti olan **Kazanoko Jabağı**’nın da hac farızasını ifa etmiş, şuurlu ve dindar bir Müslüman olduğunu da unutmayalım.

2 Sayın Sokur’un tarafıma gönderdiği, görüntüsüyle de oldukça ilginç, aynı zamanda çok kadim zamanlardan beri Çerkeslerin çok önem verdikleri, adeta kutsadıkları bu **Kable Oaşha**’nın fotoğrafı son sayfada yer almaktadır.

Bu konuda hiç unutulmaması gereken bir husus da şudur: 300 yıl gibi uzun süreli istiklal mücadelemizin, kurtuluş savaşımızın da şeflerinin/liderlerinin büyük ekseriyeti hac farizasını yerine getirmiş, Hacı lakaplı kahramanlardır.

Ayrıca, Çerkeslerin yaşadığı hemen her İslam ülkesinde yaşayan, İslam dünyasında tanınan şöhret sahibi nice büyük İslam âlimlerimizin varlığı da herkesçe bilinmektedir Allame Zahid'ül Kevseri (r.a.), Abdurrahman Gürses (r.a.) ve ünlü mütefekkir merhum Cevdet Said (r.a) gibi. Biz de bunlardan Türkiye'de, sadece Uzunyayla bölgesine münhasır kısmını çalışmış ve 41 âlimin hayatını kaleme almıştık.

Yine Çerkesler, iki yüzyıl gibi bir süre saltanat süren, dünyanın en güçlü devletlerinden biri olarak tarihe geçen (Mekke, Medine ve Kudüs'ü de içine alan) Çerkes Memlukleri Devletine sahip olmuştur.

İslamiyet'i içselleştirdiğimizin bir başka kanıtı da şu ki: "Selam verildiği zaman, Allah'ın selamını ayağa kalkarak alıyorsa o muhakkak Çerkes'tir" kanaati oluşmuştur bu toplumda. Bu özde mi yoksa sözde mi Müslümanlıktır?

Aynı şekilde, sürgün sonrası Anadolu'ya gelen atalarımız, Aziziye/ Pınarbaşı bölgesindeki yerleşimleri sonrası, yüz yıla yakın bir süre, (1976 yılında Müftü Kip Selahattin Efendi'nin emekliliğine kadar) bu bölgenin dinî hayatı tamamen Çerkes müftülerin elinde olmuştur.

Bütün bunların dışında dilimizdeki dinî terimlerin çokluğu da hep dikkatimi çekmiştir.

Dolayısıyla yukarıda tırnak içinde belirttiğim cümleyi sarf edenlere iyi bir cevap olması maksadıyla Çerkes dilindeki dinî terimleri derlemeye başlamıştım. Bu kitabın ortaya çıkışı böyle bir çabanın ürünüdür.

Bu konuda daha detaylı bilgiyi ÖN BİLGİ başlığında bulacaksınız.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

1. Çerkesçe Kur'an-ı Kerim Meal Çalışmaları
2. Çerkesçe Dinî Terimler
3. Çerkesçe Dua Metinleri

Çerkesçe Kur'an-ı Kerim Meal Çalışmaları bölümünde, Çerkeslerin Kur'an-ı Kerim'e duydukları ilgi, sevgi ve hürmeti gösteren "Çerkeslerde Kur'an Sevgisi", "Çerkesçe Kur'an Terçümesi" başlıklarını taşıyan, daha önce kaleme aldığımız iki makaleyi de burada okurlarla paylaşmayı yararlı gördüm.

Yine bu bölümde 30.01.2022 tarihinde kaybettiğimiz, dünyaca ünlü İslam düşünürü Tsey Cevdet Said merhumun, Kabardeyce Meal'e yazdığı takdim yazısının Türkçesini ve Çerkesçesini de bulacaksınız.

Çalışmanın hazırlık sürecinde editöryal katkılarını benden esirgemeyen Prof. Dr. Fethi Güngör'e ve Özlem Güngör kardeşime teşekkürü borç biliyorum.

"Çerkesçe Kur'an-ı Kerim Meal Çalışmaları" ve "Çerkesçe Dinî Terimler" bölümüne, "Çerkesçe Dua Metinleri" bölümünü de ekleyerek hazırladığımız bu mütevazı çalışmayı saygıyla takdim ediyor, iyi okumalar diliyorum.

Erdal ÖZDEN

13.03.2023- Aydın